

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

A Scholarly Annual
of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute

2010
IX. évfolyam, 1. kötet
Том IX, № 1
Volume IX, № 1

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ

2010/1
IX. évfolyam, 1. kötet / Том ІХ, № 1

SZERKESZTÉS: Kohut Attila, Penckófer János

РЕДАКЦІЯ: Когут А., Пенцкофер І.

KORREKTÚRA: G. Varcaba Ildikó

Коректура: Г. Варцаба І.

TÖRDELES: Garanyi Béla

Верстка: Гороній А.

BORÍTÓ: *K&P*

ОБКЛАДИНКА: *K&P*

A KIADÁSÉRT FELEL: dr. Orosz Ildikó, dr. Soós Kálmán

ВІДПОВІДАЛЬНІ ЗА ВИПУСК: Орос І., Шовш К.

A KÖTET TANULMÁNYAIBAN ELŐFORDULÓ ÁLLÍTÁSOKÉRT MINDEN ESETBEN A SZERZŐ FELEL.

A kiadvány megjelenését a

támogatta

ISBN: 978-966-7966-89-8

Készült: PoliPrint Kft. Ungvár, Turgenyev u. 2. Felelős vezető: Kovács Dezső

A II. Rákóczi Ferenc
Kárpátjai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Tartalom

Nyelv- és irodalomtudomány

PETHÓ JÓZSEF: Nyelvi stílus és identitás	7
KOVÁCS SZILVIA: Szókincs és kommunikatív kompetencia	15
ABONYI ANDREA TÍMEA: Lexikai germanizmusok ruszin népnyelvű kiadványokban	21
GAZDAG VILMOS: Szláv nyelvi hatás Beregvidék magyar nyelvjárásaiban	37
ILONA HUSZTI: Analysis of Hungarian and Ukrainian children's English reading errors	49
BÁRÁNY BÉLA: Женщина и война: женский вопрос в романе В. Гроссмана «Жизнь и судьба» и Дж. Джонса «Отныне и вовек»	63

Pedagógia

SZAMBOROVSKZYKÉ NAGY IBOLYA: Az iskolaügy alakulása a Szovjetunióban a második világháború utáni években (1944–1953)	81
HEVESI TIBOR: A „Statisztika alapjai” témakör feldolgozása számítógép segítségével a középszintű oktatásban	103
BEREGSZÁSI ANIKÓ–SÉRA MAGDOLNA: Magyar vagy ukrán iskola? (Az iskolai tannyelv- választásról egy vizsgálat eredményeinek tükrében)	119
GOGOLA ISTVÁN: A tanári hivatás nehézségei egy kutatás tükrében	127
LECHNER ILONA: Kétnyelvű környezetben történő gyermekkori írott nyelv-elsajátítás elméleti háttere	133
KOMONYI TÍMEA: Egy Rett-szindrómás eset bemutatása	149

Történelem

MOLNÁR FERENC: A ruszin nép szerepe az 1848–49. évi máramarosi események idején ..	155
DOBOS SÁNDOR: Bereg vármegye főispánjának fondja Beregszász XVIII. századi utcanevéről	165
BRAUN LÁSZLÓ: Bercsényi Miklós (1665–1725)	171
HOMOKI DIANNA: Adalékok a Rákóczi-szabadságharc kultuszának forrásaihoz	177

BOROS LÁSZLÓ: Ung vármegyei közművelődési egyesületek és a múzeumügy a XIX. század végén és a XX. század elején	187
SZÓLÓSI NÓRA: A revízió közvetlen hatása Kárpátaljára a korabeli sajtó tükrében (1938–1939)	201
SZENDREY ANITA: Adalékok a beregszászi római katolikus egyház történetéhez (1938–1944)	205

Földrajz, turizmus, kertészettudomány

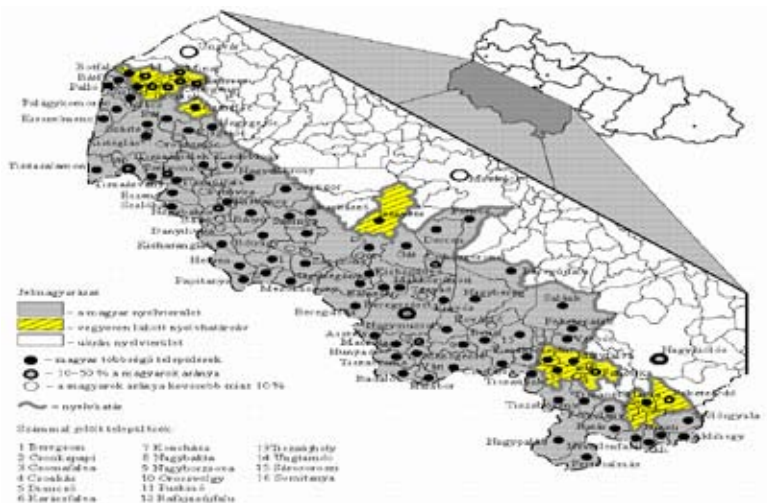
M. С. ДНІСТРЯНСЬКИЙ: Типологія держав світу за структурно-територіальними параметрами як метод політико-географічного аналізу	221
IZSAK TIBOR: The effect of human work on the environment in the delta of river Borzsa, the right-side branch of the Tisza	233
KAMPÓ ILDIKÓ: Стан та перспективи розвитку сільського туризму на Закарпатті	241
DR. KOMONYI ÉVA: Kárpátalja tájalmafajtáinak pomológiai leírása	245
GÉCSE MÁTYÁS: Termésmennyiség javítása oltott palántával a dinnyetermesztésben.....	255
<i>Eseménynaptár</i>	262

Szláv nyelvi hatás Beregvidék magyar nyelvjárásaiban

Rezümé Régóta foglalkoztatja a kutatókat Kárpát-medencében együtt élő népek nyelvi kölcsönhatásának kérdése, ennek keretében a magyar nyelvet ért szláv nyelvi hatások problematikája is. Annak ellenére, hogy számos ez irányú kutatást végeztek a hazai nyelvészek, e témakör még mindig szinte teljességgel feltáratlan területe a kárpátaljai magyar nyelvjárásokat érintő vizsgálatoknak. A beregi magyar nyelvjárásoknak szerves velejárói a szláv kölcsönnyelvi elemek, amelyek a sok évszázados együttélés természetes velejáróiként honosodtak meg. Kutatásunk tárgyát a beregi magyar nyelvjárásban használatos szláv elemek felgyűjtése, katalogizálása és különböző szempontú (eredet, szófaj, fogalomkör) kategorizálása képezi.

Резюме Дослідники з давніх часів займаються питаннями мовних взаємодій народів Карпатського басейну та проблемами слов'яно-угорської міжмовної інтерференції. Незважаючи на те, що українські науковці досягли значних результатів у дослідженні цієї проблеми, закарпатські угорські говори залишаються не до кінця вивченою галуззю діалектології. Запозичені із слов'янських мов слова закріпились завдяки співіснуванню угорського та представників слов'янських народів і вважаються органічними елементами угорських березьких говірок. Предметом нашого дослідження є збір, каталогізація та категоризація слов'янізмів, визначення їх лексичних і граматичних значень, а також поділ за тематичними групами.

A kárpátaljai magyarok bár viszonylag egy tömbben élnek – főként az Ungvári, a Beregszászi, a Nagyszőlősi és a Munkácsi járásban, valamint Beregszász, Ungvár és Munkács városaiban (vö. a 1. térkép) –, nyelvükben mégis fokozottan érvényesülnek a másodnyelvi hatások. E hatásoknak számos történelmi, nyelvi, politikai és gazdasági okai vannak.

1. ábra. A kárpátaljai magyar nyelvterület (Molnár–Molnár D. 2005: 31)

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola V. évfolyamos hallgatója. A tanulmányt Bárány Erzsébet lektorálta.

A magyarok már a XII–XIII. sz. folyamán szoros gazdasági és kulturális kapcsolatban álltak a Kárpátalja lakosságával. Fontos szerepet játszottak az ukrán/ruszin tutajosok, akik a Tiszán úsztatták le a fát, és azt a magyar lakosság-nak adták el. Nagy kereslete volt a magyar lakosság körében az ukrán nemzeti mintázatú különféle fafaragásoknak. Nem kevésbé fontos tény, hogy az ukrán/ruszin és a magyar lakosság válllvetve harcolt a közös ellenség ellen Esze Tamás, Rákóczi, Kossuth, valamint a Tanácsköztársaság hadseregében. Mindez kétségtelenül elősegítette a dolgozók kapcsolatait, kultúrájuk kölcsönös gazdagodását. Ezeket a közvetlen kapcsolatokat tükrözi a két szomszédnép szókincse is (Lizanec1970: 35–40).

A kárpátaljai magyar nyelvjárások már Trianon előtt is a magyar nyelvterület permvidékét alkották. A kontaktushatások jelentkezését azonban nagymértékben felerősítette az anyaországtól való elszakíttottság, ami által megváltoztak a peremvidék és a központ nyelvi kapcsolatai. A kényszerű elzártság természetes velejárójaként fokozódott a már addig is meglévő nyelvi konzervativizmus is. E tényezők együttes hatásaként pedig bizonyos nyelvi elkülönülés jött létre a helyi és az anyaországi magyar nyelvváltozatok között (Lanstyák–Szabó Mihály 1997: 6).

Tehát a nyelvi kölcsönhatás: a kárpátaljai ukrán nyelvjárások magyar jövevényszavainak behatolása, és fordítva, törvényszerű volt a két nép huzamos gazdasági és kulturális koegzisztenciája folytán. Köztudott tény az is, hogy Kárpátalján számos nemzetiség képviselői élnek egymás mellett: magyarok, ukránok/ruszinok, oroszok, románok és németek. Így tehát a két-, illetve a többnyelvűség természetes jelenségnek tekinthető.

Ugyanakkor annak, hogy Kárpátalján a magyar közösség kisebbségként él, számos nyelvi következménye van. A kisebbségi helyzet következtében például a kárpátaljai magyarok csak korlátozott szituációkban használhatják anyanyelvüket, bizonyos szintereken az államnyelv használatára, azaz gyakorlatilag kétnyelvűségre kényszerülnek. Kétnyelvűségi körülmények között a szókölcsönzés az egyik leggyakoribb jelenség, de nemcsak szavak, hanem más nyelvi elemek is kölcsönözhetők egyik nyelvből a másikba (Cserniczkó szerk. 2003: 125–126).

Régóta foglalkoztatja a társadalomtudományok kutatóit, közöttük a nyelvészeket, néprajzos szakembereket a Kárpát-medencében együtt élő népek kulturális és nyelvi kölcsönhatásának kérdése, ennek keretében a magyar nyelvet ért szláv nyelvi, valamint a szláv nyelveket ért magyar nyelvi hatások problematikája is.

A kölcsönzés és kölcsönszó fogalmának meghatározásai

A nyelvi közösségek nincsenek egymástól teljesen elszigetelve, különböző módon érintkeznek, megismerik, és kicserélik kulturális vívmányaikat. A nyelvi közeledés leggyakoribb esete a szókölcsönzés, amely kísérő jelensége a kulturális értékek cseréjének.

A nyelvtudományban sokan a nyelvi kontaktusok fő közvetítő eszközeinek típusa alapján „szóbeli” és „irodalmi” kölcsönzésről beszélnek. Kétségtelen, hogy a nyelvek történetük folyamán mind irodalmi úton, mind szóban kölcsönözhetnek nagyszámú idegen elemet. A nyelvi kölcsönzések lehetnek lexikálisak, morfológiaiak, szintaktikaiak és fonetikaiak is. Népek és nyelvek állandóan érintkeznek

egymással, s az ilyen érintkezés eredménye mindig kölcsönös egymásrahatás; a nép új tárgyakkal, új cselekvésekkel ismerkedik meg, ezek neveivel pedig új szavak kerülnek be a nyelvbe. A nyelv szókészlete a nyelvi rendszer leglazábban strukturált része, mely könnyen fogad be új elemeket.

A kölcsönzés Haugen (1950: 212) szerint „egy nyelv elemeinek egy másik nyelvbéli rekonstrukciójára tett kísérlet”. A szókölcönzés a közvetlen kölcsönzések egyedüli reális válfaja olyan értelemben, hogy csak szavak és állandósult szókapcsolatok kerülnek át egyik nyelvből a másikba. Trudgill megfogalmazásában „az a folyamat, amelynek során a kétnyelvű beszélők az egyik nyelvükből való szót használnak a másik nyelvükben, és ezek a kölcsönözszavak az utóbbi nyelvnek is szerves részévé válnak (Trudgill 1997: 41).

A kölcsönözszó alatt általában azokat az idegen elemeket értik, amelyek eredeti hangalakjukkal azonos vagy hasonló formában kerültek át az átvevő nyelvbe, ugyanakkor tágabb értelemben az átvevő nyelvbe tükörfordítás, illetve jelentéskölcsönzés által bekerült szavak is kölcsönözszónak minősülnek (Lanstyák 2006: 21–22).

Hasonlóképpen fogalmaz Zlinszky Aladár is a *Stilisztika és verstan* c. tanulmányában: „Kölcsönözszavak azok, melyeket a nemzet más, idegen népektől vesz át. Kölcsönözszóra akkor van szükség, ha valamely nép egy másiktól valamit tanul. A tanult dologgal együtt átveszi annak a nevét is, és saját szókincsébe illeszti. A magyar nép mindazon népektől tanult, amelyekkel vándorlása közben érintkezett, és azoktól is, akik mai hazájában hatottak rá. Viszont más népek is tanultak a magyartól. Úgynevezett tiszta nyelv nincs is a világon.” (Zlinszky 1913 <http://mek.oszk.hu/06500/06592>)

Ahhoz, hogy egy másik nyelvből egy szót átvegyünk, és az az átvevő nyelvben meg is honosodjék, az átvevő nyelvi közösség tagjainak jól kell ismerniük az átadó nyelvet, vagyis legalább a részleges kétnyelvűség fokán kell állniuk, különben nem értenék a szavak jelentését, tehát nem is kerülhetne sor a szavak átvételére, legalábbis nem pontos jelentésük megtartásával (Sulán 1963: 261).

A kölcsönzés okairól

A kisebbségben élő magyar nemzetrészek nyelvük hosszú távú megőrzése, illetve a többségi társadalomba való szükséges mértékű beilleszkedésük érdekében legfontosabb nyelvi célként az anyanyelv már ismert beszélt nyelvi regiszterinek megerősítését, kiteljesítését, s újabbaknak (a standard nyelvváltozatnak, a különféle szaknyelveknek stb.) alapos elsajátítását, valamint a második nyelv szükséges mértékű megtanítását határozzák meg. Törségünkben tehát e kisebbségi közösségek alapvető nyelvi célként a funkcionális kétnyelvűség elérését határozzák meg (Lanstyák 1996: 11–15).

Kótyuk István (1991: 66–69) a kölcsönözszavak beáramlását és meghonosodását a következő okokkal indokolta: adott tárgy vagy dolog ezen a néven vált ismertté; hivatalos helyen, hivatalos személyek használják; kényelemszeretet, a beszédtempó felgyorsulása (nem gondolkodunk a magyar megfelelőn, mivel a kölcsönözszó gyakran rövidebb és könnyebben ejthető, mint a magyar megfelelője); nyelvi igénytelenség, gyakorlatlanság.

A mindennapi használat miatt bekerült kölcsönszók a megszokás eredményei. Olyan szavak ezek, amelyeket a bilingvis nyelvközösségben élők naponta használnak munkájuk során, bevásárlás közben, a szomszédal való kommunikációban stb. A beszélő ismeri ezek magyar megfelelőjét, de mivel élőnyelvi használatukra ritkán kerül sor, a passzív szókincsbe kerültek át (Csernicskó 1995: 139–140).

A kétnyelvűség-kutatás alakulása Kárpátalján

A szláv hatás a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban a szókészlet szintjén a legerősebb. A magyar nyelvet ért szláv hatásokkal kapcsolatban számos tanulmány született.

A magyar szókincs szláv eredetű elemeire vonatkozó kutatásokat Kniezsa István szintetizálta (Kniezsa 1955). A magyar nyelv szlavizmusai kutatástörténetéről számos értékes adatot nyújtanak Rot Sándor munkái (Rot 1967). Kótyuk István a filológiai tudományok kandidátusa, nyelvész, tankönyvíró e tárgykörben védte orosz nyelvű kandidátusi értekezését 1974-ben az Ungvári Állami Egyetemen *Az ungi magyar nyelvjárás ukrán jövevényszavai* címmel (Kótyuk 2007). Mokány Sándor a *Lexikai hungarizmusok a máramarosi ukrán nyelvben* című kandidátusi disszertációjának téziseiben azt mondja, hogy nem lehet egyértelműen megállapítani a kölcsönzés idejét abból kiindulva, hogy az adott szó mikor kerül az átvevő nyelvben írott környezetbe. Ehhez mindenképp szükséges fonetikai, morfológiai és szemantikai elemzést is végezni mind az átvevő, mind a kölcsönző nyelv esetében is (Мокань 1977: 100–124).

A kárpátaljai magyar nyelvjárások és a magyar–szláv nyelvi kapcsolatok kutatásában jelentős előrelépésnek tekinthető a három kötetes *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlaszának* a megjelenése (Lizanec 1992, 1996, 2003), valamint megkezdődött a kárpátaljai *magyar nyelvjárások szótárának* publikálása is (Lizanec 2003)

A kétnyelvűség-kutatás egyik jelentős monográfiája 1998-ban látott napvilágot Kárpátalján Csernicskó István tollából *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)* címmel. 2003-ban szintén Csernicskó István szerkesztésében jelent meg *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba* című könyv, amely a kárpátaljai magyar kétnyelvű beszélőközösség nyelvhasználatát, az ukrainai idevonatkozó törvényeket, ezek gyakorlatban való megnyilvánulását, a problémák orvoslásának lehetőségeit tárgyalja. E tanulmányok az 1980-as évek végén és a '90-es években Ukrajnában végbement politikai változásoknak köszönhetően a Kárpátalját is elérő és egyre népszerűbbé váló szociolingvisztika eredményeként jelentek meg.

A beregi magyar nyelvjárás szláv elemei

Jelen kutatás tárgyát a beregi magyar nyelvjárásban használatos szláv elemek felgyűjtése, katalogizálása és különböző szempontú (eredet, szófaj, fogalomkör) kategorizálása képezi.

A kutatás során a Beregszászi járás 26 településén készített 75 irányított beszélgetés hanganyagát vizsgáltuk meg, s gyűjtöttük ki belőlük a szláv elemeket (a települések listáját és az adott településen készült interjúk számát vö. az 1. táblázatban).

1. táblázat

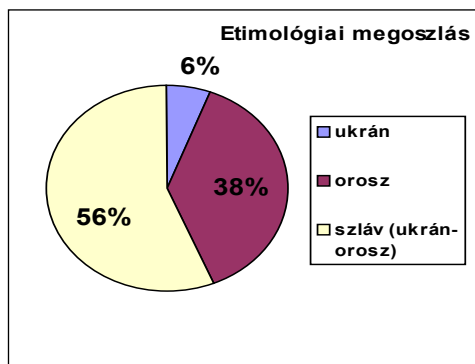
Település	Készített interjú száma
Badaló	3
Bátyú	6
Bene	2
Beregszász	8
Beregújfalu	2
Borzsova	4
Bótrágy	3
Csetfalva	1
Csonkapapi	1
Déda	3
Gát	2
Gut	2
Halábor	5
Hetyen	1
Jánosi	3
Kaszony	5
Kigyós	2
Kisbégány	2
Mezőgecse	3
Nagybakta	2
Nagybereg	1
Nagymuzsaly	3
Oroszi	2
Rafajna	2
Vári	5
Zápszony	2

A megvizsgált interjúanyagokból 135 szláv kölcsönnyelvi elemet adatoltunk, mely tetemes mennyiségnek tekinthető, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy a kárpátaljai magyarság túlnyomó többsége a Beregszászi járásban él, aminek következtében a privát szférában szinte egyedüliként a magyar nyelv használatos.

a) A szláv elemek eredet szerinti megoszlása

A keleti szláv nyelvek számos hasonlóságot mutatnak egymással. Ezek közül talán az egyik legszembeütőbb a lexikai állomány nagyfokú egyezése vagy hasonlósága. A kutatásunk során begyűjtött 135 kölcsönszóból ugyanis 76 az, amely mindkét nyelvben (az ukránban és az oroszban is) előfordul.

Az általunk adatolt lexikai elemek jelentős hányadát az orosz eredetű szavak képezik. Ez javarészt azzal a ténnyel is magyarázható, hogy a szovjet érában az orosz nyelv használati köre szinte minden szférára kiterjedt. E hatást látszik igazolni az a tény is, hogy esetünkben 51 orosz eredetű kölcsönszót rögzítettünk.

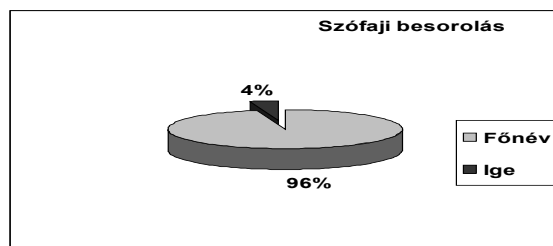

2. ábra

Ehhez képest az ukrán eredetű kölcsönszavak száma szinte elenyésző. Ugyanis mindösszesen 8 olyan szót sikerült adatolnunk, mely bizonyossággal tekinthető ukrán eredetűnek (vö. 2. ábra).

Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban meghonosodott szláv kölcsönszók jelentős része a szláv nyelvekbe idegen eredetű szavakként kerültek be. E szavak némelyike a nemzetközi szóhasználat elemeként is funkcionál.

b) Szófaji besorolás

3. ábra

A kontaktológiai szakirodalom szerint nyelvi univerzálénak számít, hogy nyelvi kontaktushelyzetben a főnevek, az igék és a mellénevek kölcsönözhetőek egyik nyelvből a másikba a legkönnyebben. (Bartha 1993: 105)

A kárpátaljai magyar nyelvváltozatok lexikai kölcsönzéseinek túlnyomó többsége is főnév és melléknév (vö. Kótyuk 2007).

A fentebbi kijelentéseket kutatásunk is alátámaszthatja. Az általunk adatolt 135 szláv lexikai elemből ugyanis csupán 5 ige, amelyek közül további három főnévből képzett ige (lásd 3. ábra).

c) Fogalomköri csoportosítás

Ahhoz, hogy tényleges képet kaphassunk a beregi magyar nyelvjárásba bekerült és meghonosodott szláv kölcsönszavakról, szükségszerű elvégeznünk azok fogalomköri csoportosítását is. Ezáltal ugyanis pontosabban kirajzolódnak azok a

nyelvhasználati szinterek, melyeknél fokozott mértékben érvényesül a szláv nyelvi hatás. A begyűjtött lexikai elemeket a következő fogalomkörü csoportok szerint osztályoztuk:

1. **Mindennapi élet:** 75 szó:

pl. **bánki** fn. '-t, '-ja – *bánki* < ukr./or. 'банка';

– befőttesüveg, 2. pléhdoboz;

*Például nálunk a családba nem vót használva az a szó, hogy **bánki**.* (244_HALÁBOR_1928_NŐ_ANYTR)

2. **Ruházat:** 4 szó:

pl. **f/pufájka** fn. '-t, '-ja – *pufájka* < ukr./or. 'фуфайка';

– 1. pufajka, vattakabát, vattaruha 2. kötött alsóruha, trikó;

*Még esetleg megmaradt a **pufájka**.* (242_HALÁBOR_1952_NŐ_ANYTR)

3. **Gasztronómia – ételek, italok:** 4 szó:

pl. **bulocska** fn. '-t, '-ja – *bulocska* < ukr, 'булочка';

– zsemle;

*Nem zsömlét kérek az üzletbe, hanem **bulocskát**.* (405_BEREGÚJFALU_195_NO_ANYTR)

4. **Növények:** 1 szó:

múrkó fn. '-t, '-ja – *múrkó* < ukr. 'морква';

– sárgarépa, nyelvjárási murok;

*Sárgarépára azt mondjuk, hogy **múrkó**.* (100_BÁTYÚ_1950_FERFI_ANYTR)

5. **Foglalkozások, tisztségek:** 16 szó:

pl. **sztároszta** fn. '-t, '-ja – *sztároszta* < ukr./or. 'староста';

–1. régi (falusi) bíró; 2. vezető, felelős; 3. iskolai felügyelő;

*Helyettes bíró volt, a szoujet rendszerbe pedig községi bíró lett, úgynevezett még akkor úgynevezett **sztároszta**.* (210_DÉDA_1931_FÉRFI_ANYTR)

6. **Intézmények:** 26 szó:

pl. **ucsiliscse** fn. '-t, '-ja – *ucsiliscse* < ukr. 'училище';

– szakiskola;

*Aztán Ungváron végeztem egy ő az **ucsiliscsét**.* (67_MEZŐKASZONY_1954_FERFI_ANYTR)

7. **Dokumentumok:** 10 szó:

pl. **zájáva** fn. '-t, '-ja – *zájáva* < ukr. 'заява';

– kérvény, folyamodvány;

*Nem kérvényt adunk, hanem **zájávát** írunk.* (242_HALÁBOR_1952_NŐ_ANYTR)

8. **Járművek, közlekedési eszközök:** 4 szó:

pl. **elektricska**, fn. '-t, '-ja – *elektricska* < ukr. 'електричка';

– villanyvonat, a magyarországi HÉV- nek megfelelő helyközi vonatjárat;

Vegyül az oroszról áthozott szó, amit már így kiforgatunk: egy marsutka, egy

elektricska *ugye.* (432_NAGYBAKTA_FODOR EVA (1951)_NO_ANYTR)

9. **Nemzetek, népek megnevezése:** 1 szó:

hucul fn., mn. '-t, '-ja – *hucul* < ukr. 'гугул';

– A Kárpátokban élő ukrán népcsoport;

Huculoknak *nevezték őket.* (433-NAGYMUZSALY-1940-NO-ANYTR)

10. **Vallás:** 2 szó:

pl. **pászka** fn. '-t, '-ja – *pászka* < ukr. (nyelvjárási) 'паска' (пасхальний хліб);

– 1. húsvéti fonott kalács; 2. Húsvétkor a zsidóknál kenyér helyett sült kovásztalan vékony tészta;

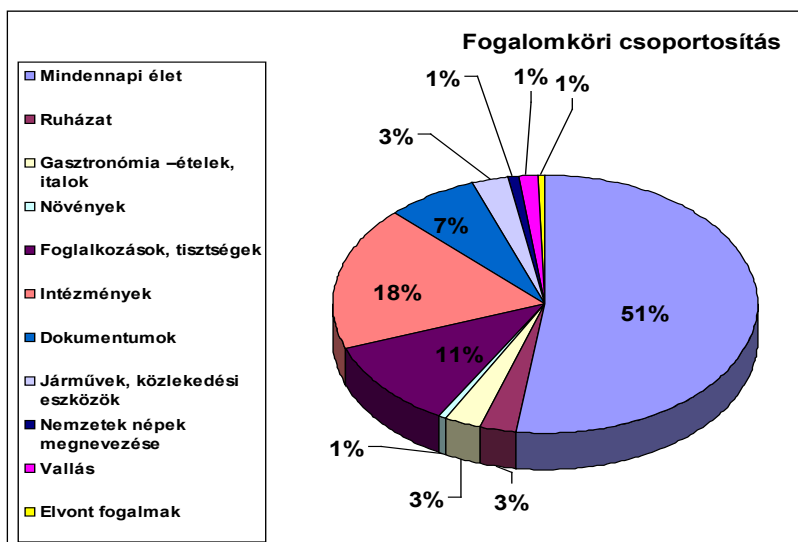
Húsvétko, miko **pászkát** *kee szentelni.* (142_OROSZI_1973_FERFI_ANYTR)

11. **Elvont fogalmak:** 1 szó:

bida fn. '-t, '-ja – *bida* < ukr. 'біда';

– 1. baj, nyomorúság; 2. kár, csapás;

Me nem beszélnek magyarul. Ez a **bida**. (316-BÓTRÁGY- 1934-N_ANYTR; N°-10)

4. ábra

Egyezések és különbségek más adatállományokkal

Összehasonlításképpen áttekintettük Kótyuk István által az ungi nyelvjárásban gyűjtött 247 ukrán jövevényszót, s mindössze hat olyan szót találtunk, amelyeket az általunk végzett kutatás során is adatoltunk. E szavak a következők:

bida fn. '-t, '-ja – *bida* < ukr. 'біда';

– 1. baj, nyomorúság; 2. kár, csapás;

*Me nem beszélnek magyarul. Ez a **bida**.* (316-BÓTRÁGY- 1934-N_ANYTR; N°-10)

hucul fn., mn. **'-t, '-ja** – hucul < ukr. 'гуцул';

– A Kárpátokban élő ukrán népcsoport;

Huculoknak nevezték őket. (433-NAGYMUZSALY-1940-NO-ANYTR)

lapatyol/lapatyál ige – *lapatyol* < ukr. (nyelvjárási) 'лопотати';

– sokat beszél, hadar;

*Úgyhogy na olyankor a két lánytestvér leül oszt félóráig **lapatyol** a telefonba.*

(D57-ANYTR-BENE-FÉRFI)

múrkó fn. **'-t, '-ja** – *múrkó* < ukr. 'морква';

– sárgarépa, nyelvjárási murok; (lat. *Daucus carotta*)

*Sárgarépára azt mondjuk, hogy **múrkó*** (100_BÁTYÚ_1950_FERFI_ANYTR)

pászka fn. **'-t, '-ja** – *pászka* < ukr. (nyelvjárási) 'паска' (пасхальний хліб);

– 1. húsvéti fonott kalács; 2. Húsvétkor a zsidóknál kenyér helyett sültött kovásztalan vékony tészta;

*Húsvétko, miko **pászkát** kee szentelni.* (142_OROSZI_1973_FERFI_ANYTR)

právoszláv – mn, fn. **'-t, '-ja** – *právoszláv* < ukr. 'православний';

– 1. ortodox; 2. ortodox vallású ember;

*Felöltöztessük a karácsonyfát, de viszont a **právoszláv** karácsonyig fel van öltöztetve a fa.* (D25_BORZSOVA_1954_NO_ANYTR)

A begyűjtött 135 szláv kölcsönszóból a Termini kutatóhálózat Ht adatbázisa mindösszesen 37 lexikai elemet adatol. Valamint két általuk is adatolt lexikai elem jelentése eltér a Kárpátalján használatos értelemtől. Ilyen például a brigád szó.

Termini Ht lista: **brigád** fn ~ok, ~ot, ~ja

1. Munka Fv (ált) (köz) (köz) társadalmi munka: *Fv A rendszerváltás előtt minden nyáron brigádra vitték a főiskolásokat.* (f.n.)

2. Munka Fv (ált) (köz) (köz) alkalmi munka: *Fv Lackó nem dolgozik a cukorgyárban, csak brigádon van ott, amíg tart a répakampány.* (f.n.)

A kárpátaljai magyarban:

brigád fn. **'-t, '-ja** – *brigád* < ukr. *бригада*

– csapat, munkás csoport, amely egy kitűzött feladatot lát el;

Brigádokba szerveződtek, és elmentek két-három hónapra Oroszországba cukor-répat kapálni, vagy házakat építeni Oroszországba. (100_BÁTYÚ_1950_FERFI_ANYTR)

A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlaszának első két kötete (Lizanec 1992, 1996) viszont még ennél is kevesebb, mindösszesen 15 általunk is adatolt szót tart nyilván. Ilyen szavak pl.:

beteglap – fn. **'-t, '-ja** – *beteglap* < or. 'больничный лист';

– kórlap;

*Vagy a **beteglapra** azt mondtuk, hogy bolnyicsnyijt kap.*

(242_HALÁBOR_1952_NÓ_ANYTR)

f/pufájka fn. **'-t, '-ja** – *pufájka* < ukr./or. 'фуфайка';

– 1. pufajka, vattakabát, vattaruha 2. kötött alsóruha, trikó;
*Még esetleg megmaradt a **pufájka**.* (242_HALÁBOR_1952_NŐ_ANYTR)

válenki – fn. **'-t, '-ja** – *válenki, vájlínyki* < or. 'валенки';
 – posztószárú és -fejű csizma

***Vájlínyki**, a posztócsizma, ez ni, amit **kalosnyira** kell húzni, gumi.*
 (242_HALÁBOR_1952_NŐ_ANYTR)

Megvizsgáltuk e kérdés kapcsán az Akadémiai Kiadó által 2003-ban kiadott *Magyar értelmező kéziszótár* állományát is. Itt 36 általunk adatolt ukrán kölcsönzót találtunk. E tetemes mennyiség egyrészt azzal is magyarázható, hogy az itt előforduló szavak többsége a szláv nyelvekben és a magyarban is egyaránt meghonosodott latin, francia, német és olasz eredetű szavak. Pl.:

Balánsz – fr. eredetű fn. **'-t, '-ja** – *balánsz* < ukr. 'баланс';

– 1. egyensúly; 2. ellensúly;

...a tudomány a fejébe vót, de így gondolja el a **balánszot** az első évbe.
 (311_GUT_1919_NO_ANYTR)

Familia – lat. eredetű fn. **'-t, '-ja** – *familija* < ukr. 'фамілія';

– 1. népesebb család; 2. vezetéknev, családnév;

*Szüleim, mindenem, mind az egész **familiám**, családom mind tiszta magyarok voltak.*

(95_BÁTYÚ_1926_NO_ANYTR)

Kalosnyi – ném. eredetű fn. **'-t, '-ja** – *kalosnyi, kalusnyi* < ukr. 'калоши';

– sárcipő;

*Vájlínyki, a posztócsizma, ez ni, amit **kalosnyira** kell húzni, gumi.*

(242_HALÁBOR_1952_NŐ_ANYTR)

Kassza – ol. eredetű fn. **'-t, '-ja** – *kassza* < ukr. 'каца';

– 1. pénzszekrény; 2. a pénztár pénzkészlete;

*Hogy látod, hogy az elmúlt tíz évben ööö javult, vagy romlott, vagy vagy esetleg stagnált-e a a családi **kassza**?* (165_MEZŐGECSE_1983_FERFI_ANYTR)

Másrészről viszont a belső keletkezésű szláv elemek, főleg az orosz, a szovjet éra ideje alatt a magyar nyelvterületen is a mindennapos szóhasználat részévé vált. Pl.:

Kolhoz fn. **'-t, '-ja** – *kolhoz* < or. mozaikszó 'коллективное хозяйство → колхоз';

– 1. termelőszövetkezet; 2. az egykori Szovjetunióban kollektivizálással létrehozott mezőgazdasági szervezet

*Ezután elkerültünk (.) a beregi **kolhozba** dolgoztam (.), mint tűzoltó sofőr.*

(67_MEZŐKASZONY_1954_FERFI_ANYTR)

Kulák –fn. **'-t, '-ja** – *kulák* < or. 'кулак';

– 1. az egykori Szovjetunióban gazdasági és politikai korlátozásokkal sújtott gazda; 2. zsirosparaszt; 3. ököl;

***Kolhozba** nem vették fel, mivelhogy **kulák**.* (100_BÁTYÚ_1950_FERFI_ANYTR)

IRODALOM

- Bartha Csilla (1995). Nyelcsere, nyelvvesztés: szempontok az emigráns kétnyelvűség vizsgálatához. In: Kassai Ilona szerk., *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*, 37–47. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézete
- Csernicskó István–Hires Kornélia (2003). A kölcsönzés. In: Csernicskó István szerk. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*, 125–126. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola.
- Csernicskó István (1995). A kárpátaljai magyarság és a kétnyelvűség (1945–1993). In: *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*, 129–145. Budapest
- Haugen, Einar 1950. The analysis of linguistic borrowing. *Language* 26:210–231.
- Kniezsa István (1955). A magyar nyelv szláv jövevényszavai. I. k. 1–2. Budapest.
- Kótyuk István (1991). A kétnyelvűség és a kárpátaljai magyar köznyelv. In: *Kétnyelvűség a Kárpát-medencében* 66–69. Kiadja a Széchenyi Társaság a Pszicholingva Nyelviskola közreműködésével. Budapest 1991.
- Kótyuk István (2007). Az ungi magyar nyelvjárás ukrán jövevényszavai — Украинские заимствования в ужанском венгерском говоре. Szerkesztette és az előszót írta Zoltán András. Kiadja a Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Tanszéke. Nyíregyháza.
- Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella (1997). *Magyar nyelvhasználat – iskola. Kétnyelvűség*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó 6.
- Lanstyák István (1996). Anyanyelvi nevelés a határon innen és túl. In: Csernicskó István–Váradi Tamás szerk., *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat*, 11–15. Budapest: Tinta Könyvkiadó és Kiadványszerkesztő Bt.
- Lanstyák István (2006). Nyelvből nyelvbe. Tanulmányok a szókölcsonzésről, kódváltásról és fordításról. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó 21–22.
- Lizanec Petro (1970). *Magyar–ukrán nyelvi kapcsolatok (A kárpátontúli ukrán nyelvjárások anyagai alapján)*. Uzshorod: Uzshorodi Állami Egyetem.
- Lizanec Péter (1992). *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza I. kötet* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992, II. kötet Ungvár: Patent Nyomdaipari Vállalat, 1996, III. kötet, Ungvár–Debrecen: „Ethnica” Kiadó, 2003.
- Lizanec Péter (2003). A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára (A–C). *Acta Hungarica IX. évfolyam* (1998): 95–242.
- Molnár József–Molnár D. István (2005). *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász.
- Rot Sándor (1967). Magyar–ukrán és ukrán–magyar kétnyelvűség Kárpát-Ukrajnában. In: *Nyr* 91 (1967) 185–191.
- Sulán Béla (1963). A kétnyelvűség néhány kérdéséhez. *Magyar Nyelv* 261.
- Trudgill, Peter (1997). *Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába*. Szeged: JGYTF Kiadó.
- Udvari István (1997). A ruszin (kárpátukrán)–magyar együttélés tükröződése Dmitro Keselya: Hoszundragosi c. művében. – In: *Szavak- Nevek- Szótárak- Írások* Kiss Lajos 75. születésnapjára. Kiss Gábor–Zaicz Gábor szerk. 423–435. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete Budapest, 1997.
- Zlinszky Aladár (1913). *Stilisztika és verstan*. In: Szathmári István szerk. *A magyar stilisztika útja*. Budapest : Gondolat, 1961. <http://mek.oszk.hu/06500/06592>
- Мокань А. А. (1977). Лексические унгаризмы в мараморошских украинских говорах. // *Вопросы финно-угорской филологии*. Выпуск 3. Ленинград 1977. 100–124.